

"בן - נושים"

מאת שמאי גולן

בות-החימה בביתנו המופלג באדי-קות מבביתו של שווד, גנב או זונה".

ברם, הקונפליקט עם הסביבה הנו אלים ובלתי פשרני. הוא נתקל בקיר חוקי האפליה, פרי תחוקתו של האיש הלבן. המאלץ אותו להתקפד ולהת-כנס בתוך עצמו. לפיכך אין תימה, כאשר בצאתו לראשונה אל מחוץ לשכונתו הוא אומר: "רצייתי למהר ולחזור אל מחיצת המבטחים של ה-פנים השחורות המוכרות לי". האיש הלבן נתפס כ"מוות הלבן שמוראו היה על כל גבר שחור בדרום" (158). בליבו של ריצ'רד נוצרת מתיחות מתמדת, המביאה אותו עד לסף הת-מוטטות העצבים. זוהי תוצאת ההת-נגשות הפנימית: מצד אחד הרצון להתפרץ ולהטיח בפני ה"בוט" הלבן את אשר עם לבו, ומאידך, בלימת תשוקה זו, העלולה להמיט עליו כלייה פיזית. עובדה זו היא גם ש-מדרבנת אותו להוציא לפועל את חלומו, שהוא גם חלומם של רוב הכושים בדרום בשנות העשרים של מאתנו: לנסוע צפונה, לשיקגו ה-"ינקית" - החופשית יותר.

על יחסם של בני הכושים ליהודים שומעים אנו בשני מקרים. בהיותו ילד, נתחנך ריצ'רד לראות ביהודי "רוצח ישר". לפיכך השנאה כלפיו בגיל זה (כפי שמעיד על עצמו המ-חבר) הנה חלק ממורשתו התרבותית. ואילו כשבגר וניזדמן לו לעבוד ב-מחיצת יהודי בשם דון, הרי לא בטח בו משום "תשוקת-הטירוף שלו להפגין סולידריות גזעית עם הלבנים כלפי הכושים". עם זאת יודע רייט הבוגר, כי אף היהודי מופלה לרעה כארץ זו.

המחבר תוקף בספרו לא רק את הלבנים כי אם גם את בני גזעו הכושים. כניעתם והסתגלותם לחוקי האפליה הנם סמל לאובדן צלם האלו-הים שבהם ומסייעת לכך דווקא הדת. מכאן אף מובנת שנאתו העמוקה לדת, כפי שמתגלית בספר. "יוםם יפגשו חושך וכלילה ימששו בצה-ריים" קובע המחבר כמוטו ליצירתו פסוק מאויב, ובכך מסכם את מצב הכושים בדרום. ואומנם, בתיאוריו הריאליסטיים, שעתים הופכים לנטו-רליזם גס, מוקיע הוא מצב זה; אך מאידך שרשיו הם שם, ומכאן תקוותו-משאלתו בעת נסיעתו צפונה - "האור עלול להפציע גם מתוך אישון ליל הדרום" (239).

עיצובו של המחבר כאמן בספר זה, שהוא אוטוביוגרפי בעיקרו, לוקה בחסר. "בשעת אחר הצהריים הא-רוכה של יום שרב אחד הוצאתי את מחברת החיבורים שלי ואמרתי אל לבי, הנה אכתוב סיפור; מתוך בט-לה בלבד הגעתי לידי כך" (152). עובדת היותו אותה שעה בטל ומ-שועמם עדיין איננה מסבירה את התהליך הנפשי עד הגיעו לרצון לכתוב. והרי עוד קודם לכן חיבר את הסיפור, הרווי אורית מיסתורין, אודות האינדיאנית השוקעת בפלג הנהר. מאז ומתמיד היתה שאיפתו הכמוסה להיות סופר, מתוודה הוא בפני אשה לבנה, כדי להרים את ערכו בעיניה. בסופו של הספר מפרט רייט שורה ארוכה של מחברים אשר השפיעו עליו, ובעיקר סינקלר לו-איס וה. ל. מנקן. עם סיום הקריאה בהם, "ספוג הלכני-נפש ורעיונות חד-שים... ניסיתי לכתוב; אך לא העל-תי דבר..." (231). אותם "הלכני-נפש" בהם היה ספוג המחבר באותו רגע. אילו היה מעלם על הנייר, אין ספק שהיה מזכה אותנו בחוייה גדולה על ידי הצצה לתוך נבכי נפשו של יוצר-אמן.

ספרו של ריצ'רד רייט, "בן כר-שים", מסתיים בנסיעתו של הגי-בור-המספר צפונה, לשיקגו. נסיעה זו הנה בלתי נמנעת לאור הקונפ-ליקטים המתמידים בין הגיבור לבין החברה הסובבת אותו. ריצ'רד הוקא אל מחוץ לחברה שבדרום ארה"ב הן על ידי בני גזעו והן על ידי האדם הלבן. כל אותה כברת חיים ארוכה שמגיל ארבע ועד היותו לעלם בן תשע-עשרה, עת נוטל הוא את גורלו לידי, נגלית לעיני הקורא בצורה מרתקת, וסיומה משכנע ב-אמיתות הפסיכולוגית.

דרך כתיבתו של רייט הנה נטר-רליסטית מובהקת. בעקבותיהם של ג'ון לוק ו"תורת התחושות" שלו, איפוליט סן ותורת הדטרמיניזם ועד אמיל זולה, שהוא ראש הנטורליס-טים בספרות ועד תיאודור דרייזר האמריקני, יוצא אף סופרנו, בהדג-יו כי אופיו של האדם הנו פרי גור-מים חיצוניים. שוב ושוב מבאר הוא בדרכו הבלטריסטית, כי רצונו החופ-שי של הכושי בדרום ארה"ב הנו כאפס ואין כנגד חוקי "ג'ים העורב" השולטים בחברה זו וכוונתם אחת: לדכא כל צלם של אנושיות ב-כושי. אך לפלא הוא בעיני הגיבור כיצד הצליח הוא בעצמו להתמרד כנגד מוסכמות ההכרה וכנגד האיש הלבן.

שלושה יסודות נוטל רייט מן חנ-טורליסטים ועושה בהם שימוש גבון: תיאור תחושות הגיבור על כל גור-ניהן, תיאור התופעות התורשתיות והסביבה הסוציאלית כרקע מעצב של הגיבור, ולבסוף, מחאה וזעקה כנגד התנאים המדיניים, הסוציאליים והכלכליים בהם נתונים הכושים בח-לק זה של ארצות-הברית.

הנסיון לנתח את תחושותיו של ה-גיבור-המספר, עובר כחוט השני בספר כולו, החל ברגשותיו העוינים כלפי האב המטיל מרותו על בני ביתו, דרך רגשות אשמה כלפי סבתו ואמו על כי אין הוא יכול להצטרף אליהן באמונתן באלוהים, וכלה ברגשי בזו ושנאה כלפי עצמו על כי נאלץ הוא לנהוג כפי שפ-צפים ממנו הלבנים. "ידיעתי בהרג-שות רבה היתה מידיעתי בעובדות", מעיד המחבר על עצמו. כבר בהיותו כבן חמש החלו "הימים והשעות... לדבר בשפה ברורה יותר. כל חוייה היתה לה משמעות חריפה משלה". ולהלן הוא מפרט בזו אחר זו אחדות מאותן חויות ותחושות (43-44).

תיאור הסביבה הסוציאלית והוקע-תה, תופס מקום מרובה בספר. אך זה אינו ניתן בדרך אובייקטיבית-אפית כי אם סובייקטיבית מובהקת - מבפנים. הקונפליקטים המתמידים בין ה"אני" של הגיבור-המספר (וכאן מן הראוי לציין, כי הקונפליקט קיים רק לגבי ריצ'רד הצעיר, מאחר ש-הכושים האחרים השלימו, בדיעבד, עם חוקי האפליה) לבין הסביבה, יוצרים מתח דרמאטי, ההתנגשות חלה בתחומי שני מעגלים קונצנט-ריים: הפנימי - בחוג המשפחה, והחיצוני - עם האיש הלבן וסבי-בתו. דודתו מגי, סבתו ואמו המשו-תקת מנסות לכפות עליו את דתן בדרך של כפייה פיזית ורגשית כגון: "האינך אוהב את אמך הזקנה, ריי-צ'רד?" והילד נכנע, למראית עין, שהרי אין הוא יכול לפגוע ברגשו-תיה של אמו הנכה. אולם את נקמתו מהן הוא לוקח באומרו "רבו מרי-

"בן נושים" מאת ריצ'רד רייט. תרגם מאנגלית נח שטרן. מהדו-רה שניה. הוצאת עם עובד תל-אביב.